

Christoph Grafe

Rozijnen uit stront

Leberecht Migges wondertuinen

Raisins from Manure

Leberecht Migge's wonder gardens

The garden architect Leberecht Migge is mostly remembered for his contribution to the garden cities realised as part of the New Frankfurt of Ernst May. Yet, when he was commissioned with a concept for the landscape which rendered the separate new neighbourhoods built on the edge of the existing city into a coherent extension, Migge was already established as one of the major influential protagonists of a new garden tradition in inter-war Germany. In 1920 the successful designer of private gardens for the Hamburg merchant elite and author of *Die Gartenkultur des 20. Jahrhunderts* embarked on an experiment which would span his entire career as a gardener, garden designer and prolific and controversial writer on gardens. Persuaded by the artist Heinrich Vogeler to leave his comfortable house and office in Hamburg behind and participate in the vision of a new communitarian rural utopia, Migge settled in the North German village of Worpswede near Bremen and founded his 'Siedlerschule' (pioneers' school) and his experimental garden Sonnenhof. Rather than indulging in the romantic ideal of a new society as anticipated by Vogeler, Migge established his garden as a breeding ground where he could explore the ideas which he was to realise on a much larger scale in Frankfurt and Dessau towards the end of the decade: 'der Garten der Hundertausend', gardens for the hundreds of thousands locked in the tenements of the stone city. This garden would have to combine the useful with the beautiful, healthy physical activity with the pleasure of experiencing the garden and the production of food with the design of the inhabited environment.

At the Sonnenhof these objectives lead to a highly integrated plan where the original humble house found itself absorbed by a pattern of terraces, pergolas and plant beds. Migge described the Sonnenhof as a 'Nutzlustgärtlein in drei Etagen' (a productive pleasure garden on three floors). 'On the ground floor there are strawberries accompanied by bulbs, roses and one year plants. Then, as if to balance the slightly underdeveloped "productive department", the second floor has gooseberry and red currant bushes and, in the third zone, cherry

De tuinarchitect Leberecht Migge staat het meest bekend om zijn bijdragen aan de tuinsteden die verrezen in het Nieuwe Frankfurt van Ernst May. Toen hij gevraagd werd een landschapsconcept uit te werken waarmee de verschillende nieuwbouwwijken aan de rand van de bestaande stad tot een samenhangende eenheid gesmeed konden worden, had Migge zich echter reeds gevestigd als een van de meest invloedrijke grondleggers van een nieuwe tuintraditie in Duitsland in de jaren twintig en dertig. In 1920 waagde de succesvolle ontwerper van privé-tuinen voor de Hamburgse koopmanselite en auteur van *Die Gartenkultur des 20. Jahrhunderts* zich aan een experiment dat zijn hele verdere carrière als tuinier, tuinontwerper en productief en controversieel auteur zou omvatten. Overgehaald door de kunstenaar Heinrich Vogeler verliet Migge zijn gerieflijke huis en kantoor in Hamburg om deel te nemen aan diens visioen van een utopische nieuwe plattelandscommune. Hij vestigde zich in het Noord-Duitse dorp Worpswede bij Bremen en richtte er zijn 'Siedlerschule' op en zijn proeftuin, de Sonnenhof. In tegenstelling tot Vogeler, bij wie het romantische ideaal van een nieuwe gemeenschap vooropstond, vestigde Migge zijn tuin als een broedplaats waar hij de ideeën kon uitproberen die hij tegen het eind van het decennium op veel grotere schaal zou realiseren in Frankfurt en Dessau: de 'Garten der Hunderttausend', tuinen voor de honderdduizenden die in de huurflats van de stenen stad opgesloten zaten. Deze tuin moest een combinatie zijn van nut en schoonheid, van gezond lichamelijk werk en het plezier van de ervaring van de tuin, en moest de productie van voedsel integreren met het ontwerp van de woonomgeving.

Op de Sonnenhof werkte hij deze doelstellingen uit tot een sterk geïntegreerd complex, waarin het oorspronkelijke eenvoudige woonhuis geheel opging in een patroon van terrassen, pergola's en plantenbedden. Migge omschreef de Sonnenhof als een 'Nutzlustgärtlein in drei Etagen' (een moespleziertuintje in drie verdiepingen). 'Op de begane grond zijn er aardbeien, naast bloembollen, rozes en eenjarige planten. Dan, als ware het ter compensatie van de enigszins onderontwikkelde "productieve afdeling", bevat de eerste verdieping kruisbessen en rode bessenstruiken, en spreiden in de derde zone kersen- en appelbomen hun takken, zwaar beladen met bloesem en fruit. (...) Deze tuin ontleent zijn karak-

and apple trees unfold their branches heavy with blossom and fruit. [...] The character and appearance of this garden results from its enhanced growth, its unconditional growth and, finally, its cheerfully controlled growth.'

The distinction between plants dedicated to pleasure and those to be used for the provision of food was rejected by Migge as outdated and rooted in a common idea that the productive plant is inferior to or different from the decorative plant. The Sonnenhof was established as an integrated system and Migge experimented widely with methods for recycling the waste produced by the extended household and in the garden. This included even the inhabitants who were compelled to contribute to the growth of the project by using Migge's patented dry lavatory.

The layout of the garden in rooms developing from the house refers to patterns and types of spaces known in traditional rural gardens. In contrast to the axial development of the regional Lower Saxon farm gardens, however, Migge used the topology of the gently sloping site by laying out the garden next to the house which overlooked the rooms made by pergolas and glass houses. These architectural elements in turn provide a skeleton, then covered and filled in by the plants which demand protection and special care. It is this precise understanding of the transitions from the sheltered microclimate surrounding the house to the larger scale of the surrounding landscape first realised at Worpswede which Migge used to great effect in his project for the urban landscape of the Frankfurt Siedlungen, thereby offering the opportunity for the urban individual not only to enjoy the cultivation of his habitat but for actively engaging with it. Or, as Migge put it: 'Every modern city dweller is a farmer, every modern farmer is a city dweller.'

ter en voorkomen aan zijn gestimuleerde groei, zijn onvoorwaardelijke groei en, uiteindelijk, zijn opgewekt beheerste groei.'

Migge vond dat het onderscheid tussen planten die het genot dienen en planten voor de voedselvoorziening achterhaald was, en voortvloeide uit de algemene misvatting dat de productieve plant anders is, en minderwaardig aan de sierplant. De Sonnenhof werd opgezet als een geïntegreerd systeem en Migge experimenteerde voortdurend met methoden van hergebruik van het afval dat door het uitgebreide huishouden en de tuin werd geproduceerd. Hierbij werden ook de bewoners ingeschakeld, die aan de groei van het project moesten bijdragen door gebruik te maken van Migges gepatenteerde droge toilet.

De indeling van de tuin in kamers, uitgaande van het woonhuis, verwijst naar de patronen en typen van ruimtegebruik die bekend zijn van traditionele tuinen op het platteland. In tegenstelling tot de axiale ontwikkeling van de traditionele moestuinen van de Nedersaksische boerderij maakte Migge echter gebruik van de topologie van het licht hellende terrein door de tuin zodanig op het huis te laten aansluiten dat men van daaruit uitkeek op 'kamers' gevormd door pergola's en plantenkassen. Deze architecturale elementen vormden op hun beurt een skelet dat werd bedekt en ingevuld door de planten die bescherming en speciale zorg vergden. Dit verfijnde begrip van de overgangen tussen het beschutte microklimaat rond het huis en de grotere schaal van het omringende landschap dat Migge uit zijn ervaring in Worpswede won, wist hij met succes toe te passen in zijn ontwerp voor het stedelijke landschap van de Siedlungen in Frankfurt, waar het stedelijke individu niet alleen het genot werd geboden van de cultivatie van zijn leefomgeving, maar ook de gelegenheid om daar actief in te participeren. Of, zoals Migge het zei: 'Elke moderne stedeling is een boer, elke moderne boer is een stedeling.'

Vertaling: Bookmakers, Nijmegen

The title is a moderated translation of the more drastic Lower Saxon expression 'ut schiete rosinen maken' which would have described the bewilderment with which Migge's farmer neighbours regarded the experiment of the gardener.

Leberecht Migge, 'Die Schöne Siedlung dargestellt am Garten Sonnenhof', *Siedlungswirtschaft. Mitteilungen der internationalen Siedlerschule Worpswede*, No. 4, 1928, p. 27-28.

De titel is een benadering van de Nedersaksische uitdrukking 'ut schiete rosinen maken', die de boeren in de buurt moeten hebben gebezigd in de verbijstering waarmee ze Migges experimenten gadesloegen.

Leberecht Migge, 'Die Schöne Siedlung dargestellt am Garten Sonnenhof', *Siedlungswirtschaft. Mitteilungen der internationalen Siedlerschule Worpswede*, nr. 4, 1928, p. 27-28.

